

Kierunki przekształceń rynków małych miast Podkarpacia wynikające z nowych trendów gospodarowania przestrzenią

The ways of transformation of market squares in small towns in the Podkarpacie region brought about by new trends in the management of space

Marta Gargała¹, Lech Lichołai¹, Marta Pisarek²

Uniwersytet Rzeszowski, ¹Zakład Architektury Krajobrazu, ²Katedra Agroekologii
ul. Źwiklińskiej 1, 35-601 Rzeszów, Polska
e-mail: mgargała@univ.rzeszow.pl

Abstract. This article demonstrates the ways of transformation of the recently revitalized market squares of the following Subcarpathian towns: Lubaczów, Strzyżów, Brzozów, Kołaczyce, Przecław, Radomyśl Wielki, Sieniawa. The revitalization activities were funded with support from the EU programmes.

A historical analysis, on the basis of literature and independent research, of the compositional arrangement of the squares as well as the cultural monuments has been presented. Small decorative and functional architecture has been catalogued taking into account the different forms of accompanying vegetation, and division of the interior landscaping of each market square's space has been made.

Słowa kluczowe: rynki małych miast, rewitalizacja, centrum, Podkarpacie

Key words: market squares of small towns, revitalization, center, Podkarpacie region

Wprowadzenie

Małych miast, tj. liczących poniżej 20 tys., jest aktualnie w Polsce 688, co stanowi ponad 75% ogólnej liczby miast w naszym kraju. Odgrywają one ważną rolę lokalnych ośrodków organizujących życie społeczno-gospodarcze i kulturalne (Chmielewski et al. 2013). W odróżnieniu od wsi, ich historycznym symbolem, od bardzo dawna uznanym i przekonującym, był rynek. Bardzo często na rynku lokalizowany był ratusz. Rynki pełniły rozmaite funkcje zakodowane w lokacyjnych planach (programach); w różny sposób były one realizowane i modyfikowane w czasie (Krasnowolski 2011).

Niestety wiele z małych miast dotkniętych jest kryzysem, co odbija się na ich fizjonomii i niedostatku społecznym (Chmielewski et al. 2013). Stąd, jak podaje Figlus (2011), istnieje pilna potrzeba poszukiwania nowych impulsów rozwojowych, będących szansą na poprawę warunków życia społeczności lokalnej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (Górka 2002). Dzięki dostępności do unijnych środków przeznaczonych na przedsięwzięcia rewitalizacyjne istnieje ogromna szansa realizacji projektów mogących przyczynić się jednocześnie do ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dalszego rozwoju społeczno-ekonomicznego na

poziomie lokalnym (Pietrzyk 2000). Ocenę zrealizowanych programów w postaci rewitalizacji rynków małych miast Dolnego Śląska i Lubelszczyzny przedstawiły Borch (2008) oraz Przesmycka (2009). Obserwacja przemian krajobrazowych małych ośrodków pokazuje tendencje charakterystyczne zarówno dla większych miast jak i wsi (Wróblewski 2011). Dlatego też celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aktualnych zmian zachodzących w wizerunku przestrzeni miejskiej województwa podkarpackiego na przykładzie rynków małych miast.

Materiał i metody

Badania dotyczące zagospodarowania rynków małych miast położonych w woj. podkarpackim przeprowadzono w latach 2012-2013. Teren badań obejmował 7 miejscowości wybranych z trzech klas według liczby mieszkańców: Lubaczów (10-20 tys.), Strzyżów, Brzozów (5-10 tys.), Kołaczyce, Przecław, Radomyśl Wielki, Sieniawa (poniżej 5 tys.). W ośrodkach tych prace rewitalizacyjne polegały na koherentnym przekształceniu przestrzeni rynkowej. Na podstawie obserwacji i badań terenowych przeprowadzono analizy przestrzenne rynków oraz inwentaryzację roślinności i małej architektury.

Wyniki i dyskusja

W województwie podkarpackim zlokalizowanych jest 40 małych miast, w tym największy odsetek (47,5%) stanowią miasta poniżej 5 tys. mieszkańców, 35% to miejscowości w klasie od 5 do 10 tys., pozostałe zaś (17,5%) – powyżej 10 tys. mieszkańców. Liczne samorządy podkarpackich miasteczek, podobnie jak ma to miejsce w całym kraju, chętnie sięgają po dofinansowania unijne na odnowę tkanki miejskiej. Wśród planowanych i realizowanych projektów dominują działania w sferze przestrzenno-architektonicznej (zwłaszcza nowelizacje zabudowy i poprawa infrastruktury technicznej). Ponad połowa samorządów małych ośrodków miejskich, w tym wódcarze analizowanych miejscowości (tab.1), opracowała projekty bezpośrednio związane z rewitalizacją rynków (Biemacki et al. 2012).

Tab. 1. Klasa wielkości i realizowane projekty związane z rynkami
Tab. 1. Class of size and implemented projects connected with market squares

Lp.	Miejscowość	Data lokacji miasta	Klasa wielkości wg liczby mieszkańców (tys.)	Projekt odnowy przestrzeni miejskiej wraz z rynkiem (tytuł)
1.	Brzozów	IX w.	5-10	Rewitalizacja rynku
2.	Kołaczyce	XIV w.	poniżej 5	Przebudowa płyty rynku w Kołaczycach
3.	Lubaczów	VII-X w.	10-20	Przebudowa rynku – centrum historycznego układu urbanistycznego miasta
4.	Przecław	XV w.	poniżej 5	Przebudowa płyty rynku w Przecławiu (wraz z małą architekturą, zielenią i ścieżkami spacerowymi), budowa oświetlenia parkowo-ulicznego i parkingów.
5.	Radomyśl Wielki	XVI w.	poniżej 5	Przebudowa zabytkowego Rynku w Radomyślu Wielkim - cz. I
6.	Sieniawa	XVII w.	poniżej 5	Przebudowa płyty głównej rynku oraz budowa wieży ratuszowej na istniejącym ratuszu wraz z modernizacją I piętra ratusza
7.	Strzyżów	II poł. X w.	5-10	Poprawa funkcjonowania i estetyki przestrzennej rynku wraz z uzbrojeniem terenu w infrastrukturę techniczną służącą pobudzeniu społeczno-gospodarczego miasta

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Znaczenie projektów realizowanych w ramach PROW WP dla rozwoju miast województwa podkarpackiego, 2012.

Source: own study based on: The importance of projects implemented in the frame of PROW WP, for cities development of subcarpathian voivodeship, 2012.

Analiza formy geometrycznej i zabudowy rynków

Wśród badanych rynków wyróżniono trzy charakterystyczne kształty: regularny kwadrat w Brzozowie, Strzyżowie i Radomyślu Wielkim, prostokąt zbliżony do kwadratu w Lubaczowie, Kołaczycach i Przeclawie oraz prostokąt w Sieniawie. Czworokątny kształt rynków o proporcjach zbliżonych do kwadratu świadczy o ich średniowiecznym rodowodzie (tab. 1, 2) (Gawryluk 2010). Płyty tych rynków miały powierzchnię od 3000 do 7800 m² niezależnie od liczby mieszkańców miasta, poza Radomyślem Wielkim, którego rynek miał powierzchnię 10 000 m². Płyty rynków Brzozowa i Kołaczyc mają nieznaczące nachylenie wynikające z ukształtowania terenu.

Tylko pojedyncze obiekty znajdujące się na rynkach analizowanych miejscowościach zostały wpisane do wojewódzkiego rejestru obiektów zabytkowych. Na trzech rynkach za obiekt zabytkowy uznawany jest ratusz, który zlokalizowany jest w centralnej części płyty rynku (w Brzozowie i Sieniawie) lub w zwartej zabudowie pierzei (w Lubaczowie). Ponadto budynek ratusza występuje w Kołaczycach, jednak nie jest on wpisany do wojewódzkiego rejestru obiektów zabytkowych (tab. 2).

Tab. 2. Dane historyczne analizowanych rynków

Tab. 2. Historical data of the analyzed markets

Miejscowość	Zabudowa pierzei	Lokalizacja ratusza	Liczba ulic prowadzących do rynku	Pow. rynku (m ²)	Kształt rynku	Obiekt wpisany do rejestru zabytku			
						Typ obiektu, lokalizacja	Nr. rejestru	Data	
								powstania	wpisania
Brzozów	4Z	Xc	3	4702	kwadrat	Ratusz, Rynek	A-54 z	1896	28.01.1985
						kamienica, Rynek 2	A-318/94	2 poł. XIX,	26.07.1994
Kołaczycy	2Z, 2N	Xp	4	3066	prostokąt	Dom, Rynek 62	A-222	1 poł. XIX,	9.10.1959
Lubaczów	3Z, 1 N	Xp	4	6088	prostokąt	Ratusz, Rynek 26	A-568	1889	12.05.1994
Przeclaw	2Z, 2N	-	5	6033	prostokąt	Dom, Rynek 15	1188	ok. 1908,	16.09.1988
Radomyśl Wielki	4N	-	9	10000	kwadrat	brak	brak	brak	brak
Sieniawa	3Z, 1N	Xc	4	4349	prostokąt	Ratusz	A-833	XVIII, XIX	3.09.1968
Strzyżów	3Z, 1 N	-	5	7825	kwadrat	Dom, Rynek 28	A-324	XVII, 2 poł. XIX	27.04.2010

objaśnienia: 1, 2, ... – liczba pierzei, Z – pierzeja zwarta, N – pierzeja niezwarta,

Xp – występuje w pierzei; xc – występuje w centrum placu; – nie występuje

Źródło: badania własne na podstawie www.nid.pl/pl, strony internetowe Urzędów

explanations: 1, 2, ... – number of frontage, Z – compact frontage, N – non-compact frontage,

Xp – present in the frontage; xc – present in the center of the place; – not present

Source: own studies based on www.nid.pl/pl, websites of Offices

Zabudowa pierzei rynków analizowanych miast jest murowana. Tylko w Kołaczycach na rogu jednej z pierzei stoi drewniany dom z 1792 r. z charakterystycznymi podcieniami. Wokół rynków znajdują się kamieniczki parterowe lub jednopiętrowe z wysokimi dachami ustawionymi kalenicowo z końca XIX i początku XX w. lub jedno-, dwupiętrowe budynki mieszkalne z funkcją usługową z okresu po II wojnie światowej. Wiele naprzemiennie ustawionych budynków, pod względem okresu powstania i liczby kondygnacji, można spotkać w Kołaczycach i Radomyślu Wielkim. Natomiast w Brzozowie i Sieniawie wokół dwóch boków rynku zlokalizowane są dwupiętrowe budynki mieszkalne o ujednoczonej fasadzie zewnętrznej z wewnętrznym podziałem użytkowym. Można zauważyć wyraźne różnice pomiędzy ciągłością zabudowy wokół rynku w Brzozowie (4Z – wszystkie pierzeje zwarte) i Radomyślu Wielkim (4N – zabudowa ażurowa). Natomiast podobną ciągłość mają Lubaczów, Strzyżów i Sieniawa (3Z, 1N) oraz Kołaczyce i Przeclaw (2Z, 2N) (tab. 2).

Analiza ciągów komunikacyjnych i nawierzchni płyt rynkowych

W analizowanych miejscowościach od rynków odchodzi od 3 do 9 ulic (tab. 2). Za pierwotną liczbę uliczek wychodzących z naroży rynku uznaje się co najmniej 4 (Borczyński 2008), z których po latach niektóre zanikły np. w Brzozowie, inne zamieniły się na trakty o dużym natężeniu ruchu (drogi wojewódzkie – Strzyżów, Brzozów, Radomyśl Wielki, Sieniawa, krajowe – Kołaczyce). W Radomyślu sprawę komplikuje kwestia rozcięcia rynku drogą wojewódzką. Podobne problemy architektoniczne występują m.in. w Głogowie Małopolskim (Kobyłarczyk 2012) i Białymstoku (Kłopotowska, Kłopotowski 2008).

W projektach nowo rewitalizowanych rynków w miejscowościach: Lubaczów, Kołaczyce i Sieniawa nie uwzględniono powierzchni trawiastych (tab. 3).

Tab. 3. Analiza nawierzchni płyty rynku

Tab. 3. Analysis of surface of plate market square

Miasto	Nawierzchnie użytkowe				Nawierzchnie dekoracyjne		
	kostka brukowa	kostka granitowa	płyty nieforemne	płyty prostokątne	gryz	kora	trawnik
Brzozów	-	x	-	x	-	x	x
Kołaczyce	x	x	-	x	x	-	-
Lubaczów	x	x	x	x	-	-	-
Przeclaw	x	x	-	-	x	x	x
Radomyśl Wielki	x	x	-	-	x	x	x
Sieniawa	-	x	-	x	-	-	-
Strzyżów	x	-	-	x	-	-	x

objaśnienia: x – występuje; – nie występuje

explanations: x – present; – not present

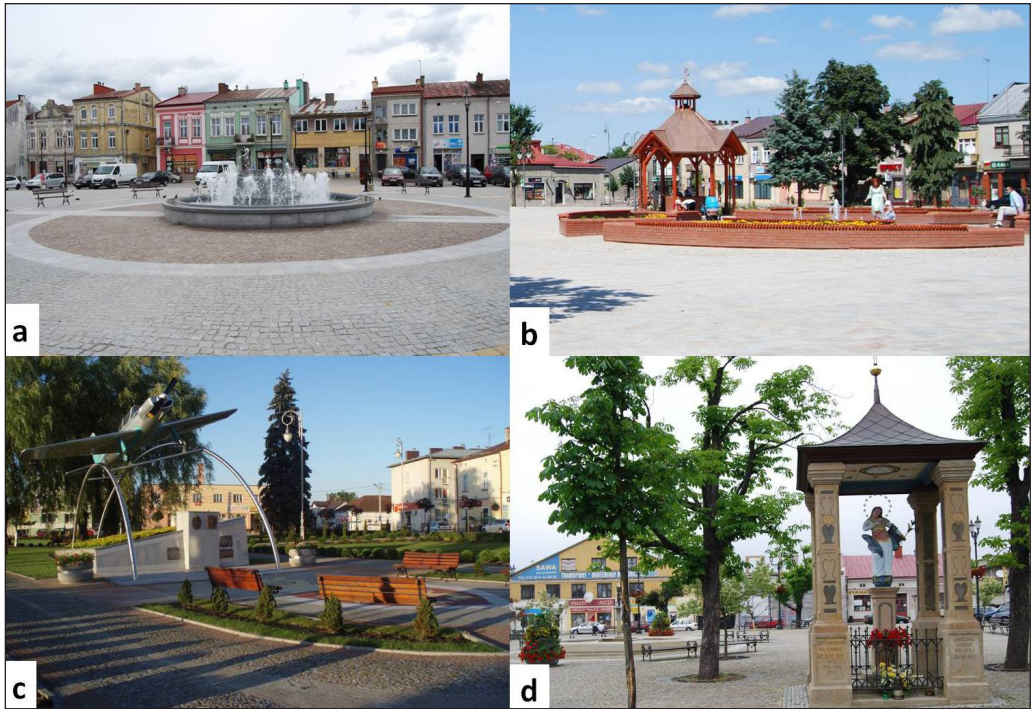
W Przeclawiu i Radomyślu Wielkim na dużej powierzchni płyty rynku między ciągami komunikacyjnymi zaprojektowany został trawnik. Natomiast w Brzozowie i Strzyżowie roślinność trawiasta tworzy wraz z dekoracyjnie rozmieszczoną kostką granitową/brukową, interesujący układ kompozycyjny w formie zróżnicowanych wielkościami czworokątów. W niektórych miejscowościach do wypełnienia przestrzeni wokół drzew i krzewów użyto kory lub gryzu w neutralnych barwach.

W Lubaczowie uzyskano ciekawy wizualny efekt poprzez wykonanie nawierzchni rynku z różnorodnych materiałów w ciepłych kolorach: płyt prostokątnych i kostek brukowych oraz chłodnych odcieniach szarości: kostki granitowej i płyt nieforemnych. W Kołaczycach natomiast powierzchnia rynku wykonana została w żółto-szarych barwach z trzech rodzajów nawierzchni. Pozostałe rynki posiadają dwa rodzaje nawierzchni (kostka lub płyty) tylko w jednym kolorze – szarym (tab. 3).

Analiza rynkowych obiektów małej architektury

Małą architekturę wypełniającą płytę rynków analizowanych miast można podzielić na dekoracyjną i użytkową (tab. 4, 5).

Wśród dekoracyjnych obiektów można wyróżnić architekturę związaną z infrastrukturą wodną (fontanna fot. 1a, studnia fot. 1b), wydarzeniami historycznymi (pomnik fot. 1c, kapliczka fot. 1d) oraz roślinnością (donice) (tab. 4).

Fot. 1. Dekoracyjne elementy małej architektury: a) fontanna w Strzyżowie, b) studnia w Lubaczowie, c) pomnik w Radomyślu Wielkim, d) kapliczka w Kołaczycach (fot. M. Gargała)

Fig.1. Decorative elements of small architecture: a) fountain in Strzyżów, b) well in Lubaczów, c) monument in Radomyśl Wielki, d) chapel in Kołaczycy (photo by M. Gargała)

Tab. 4. Mała architektura dekoracyjna
 Tab. 4. Small decorative architecture

Rodzaj małej architektury	Brzozów	Kołaczyce	Lubaczów	Przeclaw	Radomyśl Wielki	Sieniawa	Strzyżów
	Liczba (szt.)						
fontanna europejska	1	1	0	0	1	1	1
fontanna posadzkowa	1	0	1	0	0	0	0
studnia	0	0	2	0	0	0	0
pomnik historyczny	1	2	0	1	1	0	2
rzeźba realistyczna	0	0	0	1	0	0	0
betonowe donice	8	0	0	4	42	30	0
plastikowe wieże kwietnikowe	0	2	0	0	10	0	0
murki oporowe z siedziskiem	1	4	4	0	0	8	0
herb miasta	0	1	0	1	1	0	0
poidelko z wodą pitną	0	1	0	0	0	0	0

Tylko na lubaczowskim rynku występuje studnia. Element ten posiada historyczne uzasadnienie i jest uznawany jako typowy obiekt galicyjskich miasteczek. Niestety architektura ta zanika z podkarpackich rynków małych miast i poza Lubaczowem do dnia dzisiejszego stanowi akcent architektoniczny tylko w Kolbuszowej. W pozostałych miejscowościach studnie zastąpiono fontannami typu europejskiego. Ponadto w Lubaczowie i Brzozowie zostały zainstalowane fontanny posadzkowe, które od niedawna weszły do kanonu miejskiej architektury.

W zdecydowanej większości na płytach analizowanych rynków ustawione są pomniki upamiętniające ważne wydarzenia z życia mieszkańców. Mają one formę niewielkich obelisk (Brzozów, Przeclaw), strzelistych słupów z detalem rzeźbiarskim (pomnik Niepodległości w Strzyżowie, pomnik pamięci rodaków poległych w walce o wolność Ojczyzny w Kołaczycach), eksponatu samolotu sportowego PZL M-2 (pomnik pamięci Lotników Polskich na Zachodzie w Radomyślu Wielkim). Ponadto na niektórych rynkach zachowano małą architekturę sakralną w formie figur na cokole (św. Jan Nepomucen w Przeclawiu) lub postumencie (św. Michał w Strzyżowie, Matka Boska Niepokalana w Kołaczycach). Dopelnieniem ozdobnej architektury występującej na płytach małomiasteczkowych rynków są różnego kształtu i wielkości betonowe donice na roślinność dekoracyjną (tab. 4).

Wśród małej architektury użytkowej na wszystkich rynkach, ale z różną liczebnością, występują ławki, kosze na śmiecie, latarnie. Liczebność tej małej architektury nie jest proporcjonalna do powierzchni rynków. Najwięcej ławek, bo 48, rozmieszczonych jest na niewielkiej powierzchni kołaczyckiego rynku, a najmniej w Lubaczowie. Projektanci zastosowali przede wszystkim ławki z oparciem i podłokietnikami, które są w większym stopniu akceptowane przez użytkowników (Lichołai et al. 2011). Koszy na śmieci najczęściej rozstawiono w Przeclawiu, a najmniej w Brzozowie, Radomyślu Wielkim i Lubaczowie. Płyta rynku najbardziej oświetlona jest w Brzozowie dzięki 34 latarniom. W Sieniawie zinventaryzowano o połowę mniej oświetlenia w porównaniu do brzozowskiego rynku, chociaż oba place mają zbliżoną powierzchnię. W tabeli 5 podano pełny wykaz małej architektury zastosowanej na płytach analizowanych rynków. Jak można zauważyć, na liście brak tak istotnych elementów, jak stojaki na rowery oraz kosze na psie odchody.

Tab. 5. Mała architektura użytkowa
 Tab. 5. Small usable architecture

Rodzaj malej architektury	Brzozów	Kołaczyce	Lubaczów	Przeclaw	Radomyśl Wielki	Sieniawa	Strzyżów
	Liczba (szt.)						
ławka	16	48	4	24	14	10	40
kosz na śmiecie	6	12	4	16	5	12	12
latarnia	34	16	15	20	10	15	20
punktowe oświetlenie	30	0	0	0	0	0	20
tablica informacyjna	1	2	0	1	1	1	0
stojak na rowery	0	0	0	0	0	0	0
słupki odgradzające	20	0	0	0	0	0	40
zestaw ławki+stolik	0	0	0	0	2	0	0
osłona na drzewo	0	12	0	4	5	0	20
maszt	0	0	3	5	4	3	0

Analiza roślinności rynkowej

Cechą charakterystyczną nowych układów florystycznych rewitalizowanych rynków jest wprowadzenie roślinności wysokiej. Sadzona jest ona bezpośrednio w gruncie w układach liniowych. Zastosowanie mają w nich gatunki liściaste prowadzone w formie kuli na wysokim pniu (Filipczak et al. 2011). Ma to miejsce na rynkach w Strzyżowie, Przeclawiu i Kołaczykach, gdzie występuje klon szczepiony na pniu oraz w Radomyślu Wielkim – wiśnia osobliwa. Interesującym doбором gatunkowym roślinności wysokiej nawiązującej do nazwy miejscowości jest brzoza brodawkowata posadzona w dwóch rzędach na rynku brzozowskim, pomimo że gatunek ten kojarzony jest z innymi założeniami krajobrazowymi (Pisarek et al. 2013). W Kołaczykach, Radomyślu Wielkim i Sieniawie uzupełnieniem układów liniowych są solitery, które wprowadzono celowo lub pochodzą z wcześniejszych nasadzeń (tab. 6).

Poza roślinnością wysoką na płytę rynku wprowadzona została roślinność krzewiasta w formie wielogatunkowych rabat (Lubaczów) lub formowanych żywopłotów (Przeclaw, Radomyśl Wielki) (tab. 6). W Lubaczowie przestrzenie między ciągami komunikacyjnymi wypełniają: róża parkowa, trzmielina Fortune'a, lawenda francuska oraz irga płożąca. Ponadto na niewielu rynkach występują nasadzenia niskie w formie rabat dwustronnych i klombów z bylin lub roślin jednorocznych. Tylko w Radomyślu Wielkim spotykane są aranżacje w formie rabat dywanowych z begonii stalekwitnącej.

Roślinności gruntowej na niektórych rynkach towarzyszy roślinność w pojemnikach (tab. 6).

Tab. 6. Roślinność znajdująca się na rynkach
 Tab. 6. Vegetation located on the markets

Rodzaj zieleni	Brzozów	Kołaczyce	Lubaczów	Przeclaw	Radomyśl Wielki	Sieniawa	Strzyżów
roślinność rosnąca w gruncie							
wysoka (drzewa)	szpaler (+)	soliter (+) szpaler (+)	soliter (+)	szpaler (+)	solitery (+) szpaler (+++)	soliter (+) szpaler (+)	szpaler (++)
średniowysoka (krzewy)	-	-	skupiny (+++)	szpaler (+)	szpaler (+++)	-	-
niska (byliny, rośliny jednoroczne)	-	-	rabaty dwustronne wielogatun- kowe (++)	klomb (+)	rabaty dy- wanowe (+)	klomb (+)	rabaty dwustronne wielogatun- kowe (++)
roślinność rosnąca w pojemnikach							
wysoka	-	-	-	-	-	+	-
średniowysoka	-	-	-	-	+++	+	-
niska	+	+	-	+	+	+	-
wiszące skrzynki	-	+++	-	-	-	+	-

objaśnienia: + pojedyncze okazy, ++ kilka sztuk, +++ kilkanaście sztuk, – nie występuje

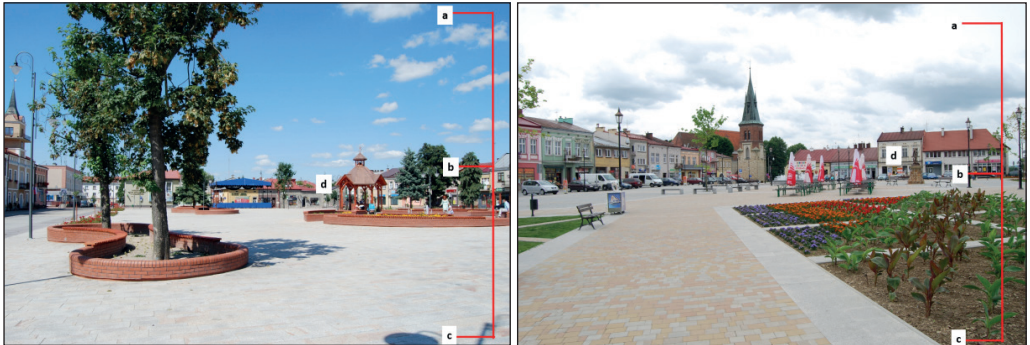
explanations: + single specimens, ++ a few pieces, +++ over a dozen, – not present

Źródło: badania własne, source: own studies

Wśród niskiej roślinności rynków zinventaryzowano: jałowiec płózący, niecierpek Waleriana, begonię stale kwitnącą oraz aksamitkę rozpierzchlą, średniej: trzmielinę Fortunei'a, berberys Thunberga, a wysokiej żywotnik zachodni oraz surmię zwyczajną. Ponadto w Kołaczycach i Sieniawie na latarniach umieszczono skrzynki z pelargonią błyszczącą.

Analiza rynkowych wnętrz krajobrazowych

Na przykładzie wnętrz krajobrazowych Lubaczowa i Strzyżowa według podziału Bogdanowskiego (1981), jako płaszczyzny poziome górne (a) można wyróżnić sklepienie niebieskie, natomiast jako płaszczyzny poziome dolne (b) nawierzchnie utwardzone w postaci płyt chodnikowych i kostki brukowej, a w Strzyżowie dodatkowo nawierzchnię trawnika i nasadzenia z niskiej roślinności. Jako płaszczyzny pionowe (c) wyodrębniono roślinność wysoką i zabudowę. Elementy wolnostojące (d) tworzy mała architektura, w tym szczególnym akcentem jest duża kubatura studni w Lubaczowie i wyeksponowany w centralnej części płyty rynku pomnik św. Michała w Strzyżowie (fot. 2).

a – płaszczyzna pozioma górna, b – płaszczyzna pozioma dolna, c – płaszczyzna pionowa,
d – element wolno stojący

a – upper horizontal plane, b – bottom horizontal plane, c – vertical plane, d – free-standing element

Fot. 2. Wnętrze krajobrazowe rynku w Lubaczowie i Strzyżowie (fot. M. Gargała)

Fig. 2. Interior landscaping of the market in Lubaczów and Strzyżów (photo by M. Gargała)

Ponadto w analizowanych rynkach wyraźnie zarysowane są osie widokowe wyznaczone przez ścieżki komunikacji pieszej. Jak wykazują badania Licholai i Gargała (2012) współczesne osie widokowe zamykane są przez bryły budowlane w postaci pomników, fontann oraz zabudowy. W przypadku rynków Radomyśla Wielkiego zamknięciem osi widokowej jest pomnik historyczny – Pomnik pamięci lotników Polskich na zachodzie (fot. 3), a w Przeclawiu – kapliczka św. Jana Nepomucena (fot. 4).

Fot. 3. Zamknięcie osi widokowej w Radomyślu Wielkim – Pomnik pamięci lotników Polskich na zachodzie (fot. M. Gargała)

Fig. 3. Closing of the axis of viewing in Radomyśl Wielki - The monument of the memory of Polish airmen in the west (photo by M. Gargała).

Fot. 4. Zamknięcie osi widokowej w Przeclawiu – kapliczka św. Jana Nepomucena (fot. M. Pisarek)

Fig. 4. Closing of the axis of viewing in Przeclaw - chapel of St. John Nepomucen (photo by M. Pisarek)

Podsumowanie

W kreowaniu przestrzeni publicznej należy szczególną uwagę zwrócić na jakość otoczenia (Freino 2009, Wantuch-Matla 2009, Kępowicz 2010). Zgodnie ze zrównoważonym projektowaniem przestrzeni ta nie tylko ma być ciekawie zaaranżowana, ale również bezwzględnie musi być dostosowana do potrzeb wszystkich

użytkowników (Europejska strategia...). Niestety w przypadku rewitalizacji analizowanych rynków potrzeby osób z niepełnosprawnością lub z czasowymi dysfunkcjami uwzględniono tylko w Lubaczowie, Przecławiu, Radomyślu oraz Sieniawie i to w sposób ograniczający się do obniżenia krawężników przy przejściach dla pieszych. Jest to zjawisko powszechne w całym kraju i dotyczy różnych rodzajów przestrzeni, o czym piszą m.in. A. Kłopotowska (2007), M. Woźnicka (2008), M. Wysocki (2009), M. Kosewska, B. Formal-Pieniak (2009). Aby przestrzeń publiczna była miejscem spotkań mieszkańców i turystów, muszą być ku temu spełnione odpowiednie warunki. Zaobserwowana na niektórych rynkach niewielka liczba miejsc do wypoczynku zniechęca do spędzania tam wolnego czasu. Za mankament należy uznać niedostateczną liczbę ławek, brak odpowiedniego zacienienia oraz brak sezonowych ogródków, letniej sceny lub innych atrakcyjnych rozwiązań dedykowanych różnym grupom odbiorców. Dużym błędem jest pominięcie potrzeb turystów, dla których tylko w Brzozowie i Kołaczycach zaprojektowano tablice informacyjne.

Zastosowana roślinność jest mało zróżnicowana pod względem składu gatunkowego, często obcego pochodzenia. Ze względu na pracochłonność w wielu przypadkach ograniczono się tylko do nasadzeń krzewów i niskich drzew. Rośliny drzewiaste są w złej kondycji zdrowotnej, widoczne są objawy posuszu mające wpływ na ich estetykę i statykę. Na starodrzewach zaobserwowano źle przeprowadzone zabiegi pielęgnacyjne, które naruszyły naturalny wygląd koron.

Wybrane do realizacji projekty kładą głównie nacisk na reprezentacyjną rolę rynków. Jednak obserwuje się niekonsekwencję w działaniu poprzez brak prac remontowych elewacji domów wokół rynku poprawiających ich estetykę.

W podsumowaniu podkreślono tylko niedociągnięcia, jakie zaobserwowano podczas analizy zastosowanych rozwiązań. Tym niemniej autorzy niniejszego opracowania, podobnie jak J. Kobylarczyk (2012), uważają, że podjęcie się prac rewitalizacyjnych jest zadaniem słusznym i bardzo potrzebnym mieszkańcom tych miast.

Literatura

- Biernacki W. et al. 2012. Znaczenie projektów realizowanych w ramach RPO WP dla rozwoju miast województwa podkarpackiego. Raport końcowy. Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, p. 334.
- Bogdanowski J. 1981. Architektura krajobrazu. Wyd. PWN, Warszawa, p. 246.
- Borc Z. 2008. Rynki małych miast i wsi o tradycjach miejskich – wartościowe wnętrza krajobrazowe. Architektura Krajobrazu – Studia i przestrzenie, 4, p.11-17.
- Chmielewski J., Maciejewska A., Turek A. 2013. Lokalny wymiar kwestii środowiskowych i kulturowych W: Heffrer K., Twardzik M. (red.). Nowoczesne infrastruktury polityki rozwoju lokalnego – zastosowanie i efekty w małych miastach. Zesz. Nauk. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, p. 253-270.
- Figlus T. 2011. Lokalne programy rewitalizacji jako instrument odnowy małych miast na wybranych przykładach z obszaru województwa łódzkiego. Acta Universitatis Lodzianensis Folia Geographica Socio-Oeconomica, 11, p. 1-22.
- Freino H. 2009. Miejsca w przestrzeni miejskiej. Przestrzeń i forma, nr 12, p. 293-304.
- Filipczak J., Żukowska A., Kaźmierczak U. 2011. Zalecenia jakościowe dla ozdobnego materiału szkółkarskiego. Związek Szkółkarzy Polskich, Warszawa.
- Gawryluk D. 2008. Architektura modernistyczna na historycznych rynkach małych miast. Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. – OL PAN, p. 229-243.
- Górka A. 2002. Zrównoważone formy funkcjonowania miasta i jego otoczenia (przeгляд współczesnych koncepcji) Architektura Krajobrazu – Studia i przestrzenie, 1-2, p. 36-45.
- Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:PL:PDF>. (data dostępu 10.07.2014)

- Gawryluk D. 2010. Wsie o miejskim rodowodzie – walory urbanistyczne i krajobrazowe. *Budownictwo i architektura*, 6 p. 13-22.
- Kępowicz A. 2010. Kryteria wartościowania przestrzeni publicznej. *Materiały Konferencyjne. Metoda architektury krajobrazu. Horyzonty Architektury Krajobrazu*, Warszawa, p. 49-56.
- Kłopotowska A. 2007. Niewidzialna architektura – status piękna w pozawzrokowej percepcji przestrzeni architektonicznej. *Czasopismo Techniczne z. 13. Architektura z. 6-A*, p. 269-274.
- Kłopotowska A., Kłopotowski M. 2008. Rynek miejski na antropogenicznej mapie śródmieścia Białegostoku. *Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajoobr. – OL PAN*, p. 102-116.
- Kobylarczyk J. 2012. Współczesna funkcja rynku – historycznej przestrzeni publicznej w wybranych miastach. *Czasopismo Techniczne. Architektura 7-a. z. 29*, p. 67-76.
- Kosewska M., Formal-Pieniak B. 2009. Turystyka dla wybranych – możliwości wypoczynku osób z dysfunkcją wzroku na terenie polskich parków narodowych. *Stud. i Mat. CEP-L, R. 11, z. 4(23)*, p. 299-306.
- Krasnowolski B. 2011. Z badań nad rynkami i placami w planach urbanistycznych i programach miast małopolskich. *Wratislavia Antiqua. Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznej i wczesno nowożytne miasta Europy środkowej*. Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, p. 163-178.
- Lichołai L., Gargała M. 2012. Znaczenie osi widokowych w przestrzeni miejskiej W: Łach J., Zaręba A. (red.). *Krajobrazy zdefiniowane – znaki i symbole w krajobrazie. Studia krajobrazowe tom 3, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław*, p.173-179.
- Lichołai L., Pisarek M., Gargała M. 2011. Funkcjonalność i atrakcyjność ławek w przestrzeni publicznej. W: Jażdżewska I. (red.). *Człowiek w przestrzeni publicznej miasta, XXIV Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, p. 105-112.
- Pietrzyk I. 2000. *Polityka regionalna UE i regionu w państwach członkowskich*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, p. 256.
- Pisarek M., Szczepanik D., Gargała M. 2013. Roślinność ozdobna cmentarzy gminy Pruchnik na Podkarpaciu. *Zesz. Nauk. Pol.–Wsch. Oddz. PTIE i PTG*, p. 75-80.
- Przesmycka E. 2009. Rynki małych miast polski południowo-wschodniej wczoraj i dziś. *Architektura Krajobrazu – Studia i przestrzenie*, 2, p. 48-56.
- Wantuch-Matla D. 2009. Stymulująca rola miejskich przestrzeni publicznych. *Przestrzeń i forma*, 12, p. 373-384.
- Woźnicka M. 2008. Potrzeby i oczekiwania osób niepełnoprawnych w odniesieniu do rekreacyjnego zagospodarowania lasu. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*. R. 10. Zeszyt 3 (19), p. 172-178.
- Wróblewski S. 2011. Zielen w krajobrazie kulturowym rynków miejscowości w centralnej Polsce. *Architektura Krajobrazu – Studia i przestrzenie*, 1, p. 32-43.
- Wysocki M. 2009. Dostępna przestrzeń publiczna. *Samorząd równych szans*. Wyd. Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, p.43.
- www.nit.pl (data dostępu 10.07.2014)